

INTERIÖRT MÅLERI I VÄRMLAND

När jag började på Värmlands Museum för tretton år sen kom jag efter hand i kontakt med några fantastiska dekormålade interiörer i privatbostäder på landsbygden. Jag, som kommer från de sydligare delarna av vårt avlånga land, hade tidigare mest sett sydsvenska bonadsmålerier och en och annan herrgård med dekormåleri. Dessa interiörer visade något helt annat, och jag blev djupt fascinerad. Vilken skatt detta kulturarv är! Efter att ha arbetat med ett par tre hela interiörer började jag fundera på hur många dekormålade interiörer som egentligen finns kvar, hela eller delar. Vad vet vi på museet om dem? Hur mycket kunskap finns ute i länet? Hur ser dagens dekormåleri ut? Kunskapen om detta kulturarv visade vara ganska liten, eller i alla fall ojämn. Detta gäller både mängden och utbredningen och det stilistiska och motivmässiga innehållet. Det finns behov av en överblick. Alla interiörerna berättar en historia om sin ägare. Det gäller för oss att kunna läsa den. Dekormåleri är ju inte bara schablonmålade väggar, utan även små fina detaljer är intressanta. Därför har vi påbörjat ett arbete på museet med att få denna överblick, och det gör vi med inventeringar, djupdykning i arkiv, upprop till allmänheten etc. Resultatet är tänkt att resultera i en bok om värmländskt måleri, gårdagens och dagens. Jag får ofta frågan om vad som är karaktäristiskt för det värmländska måleriet, och var man kan läsa om det. Det finns alltså ett behov av samlad kunskap.

Traditionen att pryda väggarna i hemmet är mycket gammal. Textila bonader fanns på kungsgårdar och herresäten redan på 1400- och 1500-talen. Genom bevarade bouppteckningar vet man att bönder brukat målade och vävda bonader sedan 1600-talet. I Värmland finns väggbonader bevarade från tidsperioden 1760-1800. Bonadsmåleriet är till stor del utfört av kringvandrande dalmålare. Men det finns också värmländska målare som gjort interiöra dekorer, på papp, väv eller direkt på timmerväggen, oftast med limfärg. Interiört måleri finns i Värmland spritt över många samhällsklasser, från t. ex. Riddarsalen på Apertin till enklare bondgårdar.

Det värmländska måleriet är ganska okänt om man jämför med t. ex. dalmåleriet, som de flesta vet hur det ser ut: Väggmålningar med bårder, dalahästar och svällande kurbitsar som fyller ut tomma ytor. Det värmländska måleriet har tagit ett eget spår mellan dal- och bergslagsmåleriet i öster och det norska rosmåleriet i väster. Speciellt kännetecknande är fältindelningar med vita eller ljusa

bakgrunder, oftast utan figurer, men med dekorativa stiliserade blommor. Finns figurer med är det oftast bibliska motiv. Träd är vanliga dekorelement och då ser dessa verkligen ut som träd, vanliga granar och tallar. Man ser också takrosetter i form av kompassrosor. Mycket av det värmländska måleriet härstammar från början av 1800-talet. Få målningar är signerade vilket gör det svårare att bestämma upphovsman.

Kyrkomålarna har inspirerat många och de har även målat i profana byggnader. Hans Georg Schüffner är ett exempel. Han har målat i ett antal kyrkor i Värmland och Dalsland. Kila, Ånimskog, Fröskog och Gillberga för att nämna några. Men han tillskrivs också väggarna i von Echstedtska gården, målade ca 1764. Där finns både ganska tunga bibliska motiv, lättare landskapsskildringar och ren rokokodekor. Huvudbyggnaden på Mässvik har en målning som påminner mycket om måleriet på von Echstedtska och troligen är också den av Schüffner. Fragment som härstammar från Odenstad skulle kunna vara av hans hand. Han anses i Svenskt Konstnärslexikon som naiv och valhänt men med en stark uttrycksfullhet och äkta färgglädje. Den åsikten tycker jag i så fall gäller hans figurer, landskapsskildringarna kan knappast betecknas som valhänta, inte heller hans rent dekorativa element som t ex fältindelningarna med rokokoomnament. Målningen från Mässvik är ett exempel på det. I Långserud finns en 1700-talsfastighet med målningar, från ca 1850, av en okänd målare, som påminner mycket om Schüffners landskap. Mellan von Echstedtska gården och Långserud är det inte speciellt långt, därför är det mycket troligt att denne målare påverkats av sin äldre kollega.

Kärns bergsmansgård har takmålningar från 1736, som kan vara gjorda av en kyrkmålarens hand. Andra kyrkmålare i Värmland som kan nämnas är Erik Jonaeus, som bl a målat i Gräsmarks och Fryksände kyrka, Johan Warlind som målat i Ekshärads kyrka, Petter Mård som bl.a. målat i Karlanda och Lungsunds kyrka och Anders Dahlström som varit verksam i Frykeruds kyrka.

Att Anders Dahlström också målade profana hus vet vi med säkerhet, för han hör till en av de få som signerade sitt interiöra måleri. 1820 målade han t.ex. ett rum i 1700-talsgården Hagen i Hägerud. Där finns alla de värmländska särdragen: fältindelning, vit bottenfärg, dekorativa stiliserade blommor, kompassros mitt i taket och även i takhörnen och en dekorerad bröstpanel. Ett nästan identiskt måleri har han gjort i Ingersbyn, Östra Ämtervik, signerat 1825. Tekniken är limfärg på linneduk. Båda interiörerna tar nästan andan ur en första gången man ser dem. Vilken skaparglädje!

Ytterligare en interiör signerad Dahlström är känd, Nilsnilsgården i Höje. Där är det dock Anders' son Daniel som skrivit sitt namn och året 1842. Huruvida han ensam utfört detta vet vi inte, han var bara nitton år då. Kanske hade han sin pappa till hjälp. Interiören är hur som helst magnifik, utförd i limfärg på papp, med marmorerad bröstning, ljusblå draperier som är dekorerade både med vita pärlor och en svart bård. Salen fungerade som festsal, både i glädje och sorg. Taklisten har schabloner i blått, och mitt i taket sitter den typiska takrosetten, utförd på papp och spikad i taket. Det finns ytterligare ett rum på övervåningen med dekorationer, utförda i limfärg på papp. Där är bröstningen stänkmålad och ovanför finns ett måleri i intensivt blått, med vita och röda schabloner, som imiterar en iristapet. Här har taklisten ett band av röda och blå blommor med gröna blad. Detta rum visar inte upp någon signatur, men det är troligt att det är samme målare. Lyskraften i den blå färgen är fantastisk.

Samma typ av dekor som på Nilsnilsgården finns i salen på Bryggegården, norr om Sunne. Men här heter målaren Anders Nilsson, "Gammelmålern", och han skall ha målat rummet 1849. Ovanför en marmorerad bröstning syns ljusblå draperier, som upptill har svart sorgflor och nertill vitt festflor. Även denna salen passade således både för sorg och glädjefester. Målningen är utförd på papp med limfärg. Ovanför dörren finns två mot varandra liggande lejon och några träd, samma lejon

flankerande en urna syns över ena fönstret. Liknande lejon återfinns på flera ställen där Anders Nilsson har utfört väggmålningar. Detta är ett empireelement som plockats upp av denne allmogemålare och kombinerats med andra stilelement. Impulserna utifrån var många och de användes friskt. Lejonen återfinns också hos Anders Dahlström i hans interiörer, både i Hägerud och Ingersbyn.

Att man blandade stilelement friskt finns det också exempel på i museets samlingar. Två snarlika interiörer från Grums socken visar empiretidens klassicistiska inramning, över en marmorerad bröstning, kolonner, vilande lejon, upphängda draperier etc. som adopterats av en ren allmogemålare. Han har blandat dessa stilelement med trädkulisser, landskap och motiv från gamla testamentet. Den ena interiören är målad på duk, den andra på papp, bägge med oljefärg. Målaren uppges ha kommit från västra Värmland men vi känner inte hans namn.

Det är ett roligt detektivarbete att försöka kartlägga tidigare målares likheter och skillnader och att få ta del av denna skaparglädje och lära sig om tekniker och material. Lika roligt är att titta framåt. Vad har dagens måleri ärvt av gårdagens och vilka är skillnaderna? Arbetet kan göras hur stort som helst känns det som, nu gäller det att ringa in det viktiga. Att vi alltid kommer att hitta något nytt är jag helt övertygad om.

Cecilia Skoglund, målerikonserverator på Värmlands museum

Bildtexter:

Salen, Där Nol, Ingersbyn, Östra Ämtervik. Målningar av Anders Dahlström, 1825. Foto CS

Salen, Bryggegården, norr om Sunne. Målningar av "Gammelmålern" Anders Nilsson, 1849. Foto CS

"Iristapet", Nilsnilsgården, Höje. Målningar av Daniel Dahlström (ensam?), 1842. Foto Annalena Nordström

Trapphallen, Kyrkebol, Långserud. Målningar av okänd målare, ca 1850. Foto CS